

Sygn. akt I UK 330/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 marca 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania E. O. i J. O.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników oraz o przywrócenie terminu do złożenia zaświadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 6 marca 2012 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonych od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 13 kwietnia 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania z orzeczeniem o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 8 listopada 2010 r. Sąd Okręgowy zmienił decyzję Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 7 lipca 2010 r. i przywrócił J. O. termin do złożenia zaświadczenia właściwego urzędu skarbowego o kwocie należnego podatku dochodowego od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej za 2009 rok oraz zmienił decyzję z dnia 21 czerwca 2010 r., ustalając, że J. O. podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 1 czerwca 2010 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że J. O. podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy od dnia 1 stycznia 1991 r. jako rolnik, a od dnia 1 lipca 1997 r. jako małżonek rolnika – E. O. Od dnia 2 stycznia 2007 r. prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą zarejestrowaną w ewidencji działalności gospodarczej prowadzonej przez wójta Gminy G. W celu wykazania dalszego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników zobowiązana była do przedłożenia w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego zaświadczenia właściwego urzędu skarbowego o kwocie należnego podatku dochodowego od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej za 2009 r. w terminie do dnia 31 maja 2010 r. Zaświadczenie to ubezpieczona przedłożyła organowi rentowemu w dniu 29 czerwca 2010 r. wraz z wnioskiem o przywrócenie terminu. Sąd stwierdził, że w maju 2010 r. ubezpieczona znalazła się w szczególnej i nadzwyczajnej sytuacji życiowej, spowodowanej nagłym pogorszeniem stanu zdrowia jej męża, związanym z hospitalizacją, oraz opiekowała się córką z nogą unieruchomioną w gipsie, a także zmuszona była w tym okresie do samodzielnego zajmowania się gospodarstwem rolnym i do jednoczesnego prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej. W ocenie Sądu Okręgowego, okoliczności te przemawiały za uznaniem, że uchybiła terminowi wskutek zdarzeń losowych w rozumieniu art. 5a ust. 7 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.).

Sąd Apelacyjny, Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, na skutek apelacji organu rentowego, wyrokiem z dnia 13 kwietnia 2011 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołania ubezpieczonych E. O., rolnika, i J. O., żony

rolnika. Interpretując przesłankę przywrócenia terminu przewidzianą w art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Sąd drugiej instancji zauważył, że zdarzenie losowe, o którym mowa w tym przepisie, to zdarzenie, które nie było spodziewane, niezaplanowane, takie które „przyniósł los”. Nie jest jednak – w jego ocenie – wystarczające do przywrócenia terminu nastąpienie samego zdarzenia losowego; wymaga się jeszcze, by niezachowanie terminu nastąpiło „wskutek” zdarzeń losowych, a więc istnienia związku przyczynowego między tym zdarzeniem a niezachowaniem terminu, a nie ma takiego związku, jeżeli mimo wystąpienia zdarzenia losowego, możliwe było w danych okolicznościach faktycznych podjęcie działania, jakie zwykle podejmuje się, gdyby zdarzenie losowe nie wystąpiło, zmierzające do złożenia zaświadczenia w terminie, a jego zaniechanie następuje również z powodu niedbalstwa rolnika lub zwykłego zapomnienia. W ocenie Sądu drugiej instancji, uchybienie terminowi przez ubezpieczoną nie było typowym i normalnym skutkiem pogorszenia stanu zdrowia członków jej rodziny. Jak wynika z relacji ubezpieczonej, w związku z tymi zdarzeniami „wyszło jej z głowy” załatwienie sprawy; „umknął jej ten obowiązek”. Sąd podkreślił, że skoro ubezpieczona zajmowała się w tym czasie wieloma sprawami związanymi z gospodarstwem i z działalnością gospodarczą oraz prowadzeniem domu i nie doznała żadnych fizycznych ograniczeń lub przeszkód w tym, aby w terminie udać się po zaświadczenie do urzędu skarbowego, a następnie przedłożyć je organowi rentowemu, a tylko zapomniała o tym obowiązku, należy przyjąć, iż niezachowanie terminu nie nastąpiło „wskutek” zdarzeń losowych. Sąd Apelacyjny wyraził pogląd, że codzienny stres i zmęczenie z powodu nawet nawarstwiających się kłopotów zdrowotnych członków rodziny związany z nadmiarem obowiązków wynikających z prowadzenia gospodarstwa rolnego i jednocześnie działalności gospodarczej, nie jest „zdarzeniem losowym” powodującym niewykonanie obowiązku złożenia zaświadczenia w terminie.

Skarga kasacyjna J. O. i E. O., obejmująca wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i zawierająca wniosek o jego uchylenie i zmianę przez oddalenie apelacji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego lub o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, została oparta na podstawie naruszenia prawa

materialnego – art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez błędną wykładnię wykluczającą zachowanie związku przyczynowego między zdarzeniem losowym, a niewykonaniem obowiązku do złożenia stosownego zaświadczenia, jeżeli ubezpieczony mimo wystąpienia zdarzenia losowego mógłby w danych okolicznościach faktycznych podjąć normalne działania, jakie zwykle podejmuje się, gdyby dane zdarzenie nie wystąpiło. Skarżący wskazali, że wykładnia dokonana przez Sąd Apelacyjny pozwala na przywrócenie terminu tylko wtedy, gdy skutki zdarzenia losowego wprost odnoszą się do osoby ubezpieczonego i jego możliwości fizycznych warunkujących spełnienie obowiązku, a wyklucza wiele innych przypadków i sytuacji życiowych, w których zdarzenie losowe nie powoduje co prawda, że wykonanie czynności jest niemożliwe fizycznie, lecz mimo to zdarzenie losowe jest tak doniosłe i w taki sposób dezorganizuje życie oraz funkcjonowanie ubezpieczonego, że jest wystarczającą przyczyną uchybienia terminowi do spełnienia określonego obowiązku. Zdaniem skarżących, zmęczenie, codzienny stres i nerwowa sytuacja spowodowana chorobami dwóch członków rodziny i próbą zapewnienia bytu rodzinie przez wnioskodawczynię oraz nawarstwiający się kłopoty rodzinne pozwalają na stwierdzenie, że uchybienie terminowi powstało wskutek zdarzenia losowego.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Rolnik, który rozpoczyna prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej, może pozostać w ubezpieczeniu rolniczym po wykazaniu spełnienia warunków określonych w art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.). Jednym z nich jest opłacanie podatku dochodowego za poprzedni rok podatkowy od przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej w wysokości nieprzekraczającej kwoty ustalonej w obwieszczeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 marca 2009 r. w sprawie rocznej kwoty granicznej (M.P. Nr 18, poz. 237). Udokumentowanie tego faktu, które następuje na podstawie zaświadczenia właściwego naczelnika urzędu skarbowego, zostało – ze względu na konieczność uporządkowania praktyki weryfikacji uprawnień do objęcia lub kontynuowania

rolniczego ubezpieczenia społecznego – ograniczone terminem (por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 2006 r., P 8/05, OTK-A 2006 nr 3, poz. 28 i z dnia 18 lipca 2006 r., P 6/05, OTK-A 2006 nr 7, poz. 81). Termin ten upływa dnia 31 maja każdego roku podatkowego.

Nie budzi wątpliwości, że wspomniany termin jest terminem zawitym prawa materialnego, a jego niedochowanie powoduje ustanie ubezpieczenia z dniem, do którego rolnik lub domownik obowiązany był złożyć zaświadczenie (por. art. 5a ust. 6 ustawy; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1976 r. III CRN 202/76, OSNC 1977 nr 10, poz.186). Zasada, że terminy prawa materialnego nie podlegają przywróceniu, chyba że prawo tak stanowi, została potwierdzona w art. 5a ust. 7 ustawy; stwierdza się w nim, że terminy określone w art. 5a ust. 1 pkt 1 i ust. 4 mogą zostać przywrócone na wniosek zainteresowanego rolnika, jeżeli udowodni, że niezachowanie terminu nastąpiło wskutek zdarzeń losowych.

Tego rodzaju regulację należy potraktować jako wyraz zgody – ze względu na nieproporcjonalność przyczyny do skutku – na reasumpcję decyzji deklarującej wyłączenie z ubezpieczenia rolniczego przez wykazanie stanu rzeczy uzasadniającego istnienie przesłanek pozostania w ubezpieczeniu rolniczym. Z punktu widzenia charakteru instytucji, należy ją uznać za nieporównywalną z umożliwieniem stronie dokonania spóźnionej czynności procesowej (por. uchwałę pięciu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 14 października 1996 r., OPK 19/96, ONSA 1997 r. nr 2, poz. 56). Zwrócono na to także uwagę w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz sądów administracyjnych, stwierdzając, że art. 5a ust. 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników stanowi samodzielną podstawę przywracania terminów określonych w tym przepisie, wyłączając możliwość i potrzebę powoływania art. 58 k.p.a. i art. 168 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2010 r., I UK 49/10, OSNP 2011 nr 23-24, poz. 304 oraz Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 12 września 2007 r., IV SA/Wa 1240/07, z dnia 9 stycznia 2008 r., IV SA/Wa 2214/07 i z dnia 7 listopada 2007 r., IV SA/Wa 1904/07 niepublikowane).

Czynność materialnoprawna powiązana z uprawnieniem podmiotów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników do wyboru systemu ubezpieczenia może być w sposób usprawiedliwiony opóźniona przez zdarzenie losowe. To, że

wyłączną przesłanką przywrócenia terminu jest zdarzenia losowe, nie nawiązuje w żaden sposób do przesłanek subiektywnych właściwych dla oceny przywrócenia terminów procesowych (por. art. 168 § 1 k.p.c.), ani do innych regulacji przywracania terminów prawa materialnego (np. art. 265 k.p., por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 1986 r., III PZP 8/86, OSPiKA 1987 nr 1, poz. 19 z glosą T. Zielińskiego, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2004 r., I PK 646/03, niepublikowany). Ustanawiając w art. 5a ust. 7 o ubezpieczeniu społecznym rolników przesłanki przywrócenia terminu, ustawodawca nie nawiązał do regulacji uzależniających przywrócenie terminu od braku winy, lecz odwołał się wyłącznie do przesłanki obiektywnej, tj. zdarzenia losowego, czyli okoliczności nadzwyczajnej i nieprzewidzianej, której nie można było przewyżyć.

Zdarzenie losowe to zdarzenie nieprzewidziane i nieuchronne, które uniemożliwiło stronie dopełnienie w terminie czynności. Chodzi o każdy przypadek siły wyższej, zachodzący w sposób nieprzewidywalny i nieuchronny, a także o inne zdarzenia „przypadkowe” (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1930 r., III. 2 C 167/30, PS 1931, poz. 498, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1952 r., CR 962/51, OSN 1954 Nr I, poz. 2, z dnia 7 lutego 1953 r., I C. 60/53, OSN 1954 nr 2, poz. 35, z dnia 9 lipca 1962 r., I CR 54/62, OSNCP 1963 nr 12, poz. 262, z dnia 28 września 1971 r., II CR 388/71, OSNCP 1972 Nr 3, poz. 58, z dnia 18 grudnia 2002 r., I PK 12/02, OSNP 2004 Nr 12, poz. 206 oraz uchwałę składu siedmiu sędziów z dnia 12 października 1995 r., III AZP 19/95, OSNAPiUS 1996 nr 10, poz. 133). Zgodnie z ustalonym w nauce prawa poglądem, przez siłę wyższą – według teorii obiektywnej, która została przyjęta w orzecznictwie – należy rozumieć przyczynę zdarzeń, których nie można było uniknąć ani też uczynić nieszkodliwymi przez użycie środków leżących w granicach zwyczajnej zapobiegliwości. Pojęciem siły wyższej nie obejmuje się natomiast wypadków wywołanych przyczyną wewnętrzną, tzn. pochodzącą od jednostki, która wypadkiem została dotknięta (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1958 r., 3 CR 1230/58, PiP 1960 Nr 12, s.1067).

Zachorowania i choroby plasowane są w okolicznościach charakterystycznych dla wystąpienia zdarzeń losowych. Zasadniczo choroba rolnika lub członków jego rodziny, która wymaga jego aktywności związanej ze

sprawowaniem opieki, może stanowić podstawę wniosku o przywrócenie uchybionego terminu. Ważne, by przyczyna, która spowodowała opóźnienie, była tego rodzaju, że uniemożliwiała dokonanie czynności w znaczeniu obiektywnym, ocenianym w każdym wypadku *ad casum*, przy czym nie jest konieczne traktowanie zdarzenia losowego jako akcji wyłączającej możliwość podejmowania jakichkolwiek czynności przez osobę poddaną jego działaniu. Istotne jest, by uchybienie terminowi do złożenia przez rolnika zaświadczenia właściwego urzędu skarbowego miało charakter obiektywny i zewnętrzny w stosunku do rolnika, jaki przypisywany jest zdarzeniu losowemu.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł o uchyleniu zaskarżonego wyroku, opartego na wadliwej ocenie przesłanki uzasadniającej przywrócenie terminu, przewidzianej w art. 5a ust. 7 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).